

Καλλιτεχνική δημιουργία, εξεγερσιακή ενόρμηση, κοινωνική επανάσταση

Σκέψεις για το μέλλον του θεάτρου
σε χαλεπούς καιρούς

γράφει ο ΣΑΒΒΑΣ ΣΤΡΟΥΜΠΟΣ*

Ο κορονοϊός δεν είναι η αιτία, αλλά ο καταλύτης επιδείνωσης της παγκόσμιας δομικής κρίσης του καπιταλισμού. Γεννημένος από την ίδια τη Φύση, χωρίς σενάρια συνωμοσίας, αλλά και σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της εξελισσόμενης καταστροφής του περιβάλλοντος από τον ανθρωπινό παράγοντα, ο κορονοϊός έρχεται να αποκαλύψει τον θανατοπολιτικό πυρήνα ενός βαθιά αγριανθρωπικού συστήματος, που ανάγει τους πάντες και τα πάντα σε εμπορεύματα προς αγορά και πώληση, με σκοπό τη δική του στένωση επιβίωση. Ποιος μπορεί να είναι ο ρόλος του θεάτρου στην εποχή του κορονοϊού και μετά από αυτή; Πώς οι δονήσεις του κόσμου φτάνουν ως τη σκηνή; Μπορούμε ως καλλιτέχνες να είμαστε ανοιχτοί στα σήματα κινδύνου του πλανήτη στον παρόντα χρόνο, στις κραυγές αγωνίας των εκατοντάδων χιλιάδων εξεγερμένων σε όλα τα μήκη και πλάτη του πλανήτη; Μπορεί η σκηνή του θεάτρου, από πεδίο έκφρασης καθημερινών σχέσεων και συναισθημάτων, να μεταμορφωθεί σε τοπίο εξέγερσης;

1. Παγκόσμια καπιταλιστική κρίση – Πανδημία – Παγκόσμια τάση προς την εξέγερση

Η πανδημία, γεγονός που αφορά όλο τον πλανήτη με δραματικό τρόπο, έχει μετατρέψει τη μορφή της ζωής δισεκατομμυρίων ανθρώπων σε ζωή εν καιρώ πολέμου, παρ' όλο που ο πόλεμος αυτός δεν γίνεται, ως τώρα τουλάχιστον, με ένοπλα μέσα. Καραντίνα, απαγόρευση κυκλοφορίας, χιλιάδες νεκροί καθημερινά, απότομη διακοπή της παραγωγής, τεράστιες απώλειες στις οικονομίες όλου του πλανήτη, εκατομμύρια άνεργοι από τη μια μέρα στην άλλη, τεράστια πειράματα κοινωνικού ελέγχου και άλλα πρωτοφανή πράγματα, συμπληρώνουν το παζλ της καθημερινότητας όπου γης τους τελευταίους μήνες.

Μπορούμε να πούμε ότι μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, είναι η πρώτη φορά που ο ρυθμός της ζωής της ανθρωπότητας διακόπτεται τόσο αποφασιστικά. Πλέον φαίνονται πεντακάθαρα, όχι μόνο τα όρια ενός άκρατου νεο-φιλελευθερισμού, με ιδιωτικοποιήσεις όλων των βασικών δομών της κοινωνίας (υγεία-παιδεία-ενέργεια-ύδρευση-τηλεπικοινωνίες-μεταφορές), αλλά τα ίδια τα όρια του καπιταλισμού.

Ο κορονοϊός δεν είναι η αιτία, αλλά ο καταλύτης επιδείνωσης της παγκόσμιας δομικής κρίσης του καπιταλισμού. Γεννημένος από την ίδια τη Φύση, χωρίς σενάρια συνωμοσίας, αλλά και σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της εντεινόμενης καταστροφής του περιβάλλοντος από τον ανθρώπινο παράγοντα, ο κορονοϊός έρχεται να αποκαλύψει τον θανατοπολιτικό πυρήνα ενός βαθιά αγριανθρωπικού συστήματος, που ανάγει τους πάντες και τα πάντα σε εμπορεύματα προς αγορά και πώληση, με σκοπό τη δική του αέναη επιβίωση. Με την έννοια αυτή, ο καπιταλισμός αποκαλύπτεται απολύτως ασύμβατος με τις απαιτήσεις και τις ανάγκες της ζωής δισεκατομμυρίων ανθρώπων παγκοσμίως.

Οι εικόνες των νεκρών που στοιβά-ζονται κατά εκατοντάδες σε πλαστικές

σακκούλες, οι μαρτυρίες για ανθρώπους που φεύγουν από τη ζωή χωρίς να μπορούν να αποχαιρετήσουν τους δικούς τους ή να προσπαθούν να ψελλίσουν μια λέξη μέσω skype, δεν είναι απλώς εικόνες στις ειδήσεις, τις οποίες δεχόμαστε με τη χαρακτηριστική παθητικότητα που θέλει η εικονική πραγματικότητα. Αυτά δεν συμβαίνουν σε κάποια απόμακρη χώρα στην άλλη άκρη του πλανήτη, τα οποία εμείς παρακολουθούμε ήσυχοι από την ασφάλεια του σπιτιού μας. Αφορούν άμεσα τον καθένα και την καθημία από εμάς, αλλά την ίδια στιγμή αποκαλύπτουν τον παραλογισμό ενός ολόκληρου συστήματος που έχει εξαντλήσει τις ιστορικές του δυνατότητες και δεν μπορεί να προσφέρει παρά μόνο τον θάνατο.

Εδώ ακριβώς υπάρχει ένας αστερισμός εντάσεων, αντιφάσεων, εκρήξεων, απροσδόκτων ρωγμών και ρήξεων με την όποια «κανονικότητα» υπάρχει, υπήρξε ή σχεδιάζεται να υπάρξει. Η εξέγερση που μαίνεται αυτή τη στιγμή στις ΗΠΑ, αποτέλεσμα της προχωρημένης παρακμής στην καρδιά του ίδιου του καπιταλισμού, είναι ακριβώς η εικόνα από το μέλλον, που έρχεται ως αστραπή στο παρόν, στον χρόνο του τώρα, όπου οι καταπιεσμένοι ανεξαρτήτως χρώματος, εθνικότητας, γλώσσας και θρησκείας, αναπτύσσουν ποικιλόμορφες αντιστάσεις, προσπαθώντας να αντεπεξέλθουν στον ορμαγδό επιθέσεων που δέχονται σε όλο το φάσμα της ζωής τους, ατομικής και συλλογικής. Κι ας μην ξεχνάμε ότι η απρόσμενη έλευση του ιού, κατά κάποιον τρόπο διέκοψε ένα άλλο κύμα εξεγέρσεων σε μια σειρά από χώρες, που είχε ξεσπάσει σχεδόν ταυτόχρονα, απρόβλεπτα, απρόσμενα: Χιλή, Λίβανος, Ιράκ, Χονγκ Κονγκ, Καταλονία, Εκουαδόρ, Αϊτή, Ινδονησία.

Στις συνθήκες αυτές, το θέατρο τι κάνει, τι μπορεί να κάνει; Ποιος μπορεί να είναι ο ρόλος του θεάτρου στην εποχή του κορονοϊού και μετά από αυτή; Πώς οι δονήσεις του κόσμου φτάνουν ως τη σκηνή; Μπορούμε ως καλλιτέχνες να είμαστε ανοικτοί στα σήματα κινδύνου του πλανήτη στον παρόντα χρόνο, στις

κραυγές αγωνίας των εκατοντάδων χιλιάδων εξεγερμένων σε όλα τα μήκη και πλάτη του πλανήτη; Μπορεί η σκηνή του θεάτρου, από πεδίο έκφρασης καθημερινών σχέσεων και συναισθημάτων, να μεταμορφωθεί σε τοπίο εξέγερσης;

2. Η εξεγερσιακή ενόρμηση, η τέχνη, ο φυσικός άνθρωπος

Οι πρόγονοί μας, μισό αιώνα πριν, διεκδικούσαν τη «φαντασία στην εξουσία». Η τέχνη, υπερβαίνοντας διαλεκτικά όλα τα χαρακτηριστικά της διδακτικής ή της κριτικής της λειτουργίας, χρειάζεται να είναι στρατευμένη στην υπόθεση της ζωής. Οφείλει να εμπυχώνει. Μπορεί να δίνει ελπίδα. Η καλλιτεχνική δημιουργία, ως συμβάν και διαδικασία, αποτελεί κάτι πολύ περισσότερο από το γράψιμο ενός μυθιστορήματος ή ενός ποιήματος, τη ζωγραφική ενός πίνακα, τη σύνθεση ή την εκτέλεση ενός μουσικού κομματιού, τη δημιουργία μιας θεατρικής παράστασης κ.λπ. Πρόκειται για μια δυναμική διαδικασία σύνδεσης του ανθρώπου με τις βαθύτερες στιβάδες του ψυχισμού του και όλες τις μορφές έκφρασης και συγκίνησης που αυτές γεννούν, μια διαδικασία απελευθέρωσης του ανθρώπινου δημιουργικού δυναμικού, ψυχοσωματικού και πνευματικού, και την ίδια στιγμή, μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού και επαναθεμελίωσης ανθρώπινων σχέσεων και κοινωνικών δεσμών. Ας μην ξεχνάμε ότι ο «ανθρώπινος άνθρωπος» όπως τον παρουσιάζει ο Μαρξ, είναι ο κοινωνικός άνθρωπος, που μπορεί να ιδιοποιηθεί όλο τον πλούτο της ανθρώπινης ουσίας, εφόσον καταργηθούν οι φραγμοί της ατομικής ιδιοκτησίας ως «ανθρώπινης αυτοαποξένωσης»¹. Υπό το πρίσμα του Κομμουνισμού «η κοινωνία είναι η πλήρης ενότητα του ανθρώπου με τη Φύση

– η αληθινή ανάσταση της Φύσης – η συνεπής φυσικοποίηση του ανθρώπου και ο συνεπής εξανθρωπισμός της Φύσης»².

Αυτό που διακυβεύεται στις νέες εξεγέρσεις, με τον αυθορμητισμό τους, με τις όποιες οργανωτικές, προγραμματικές ή και πολιτικές τους ανεπάρκειες, είναι η διεκδίκηση της ζωής. Οι καταπιεσμένοι του πλανήτη ξεσηκώνονται και πάλι για να διεκδικήσουν το δικαίωμα σε μια ζωή αξιοβίωτη. Η εξεγερσιακή ενόρμηση ξεπερνά οικονομικές κατηγορίες και μακρο/μικρο-οικονομικά μεγέθη. Ενυπάρχει στον ίδιο τον πυρήνα της ανθρωπότητας, τον ασυμβίβαστο και ανυπότακτο, στην περιοχή του ανθρώπινου ψυχισμού που δεν δέχεται τα καταπιεστικά δεσμά κανενός αγριανθρωπικού και εξουσιαστικού συστήματος.

Η ενόρμηση αυτή ωθεί και τον καλλιτέχνη στη δημιουργία του έργου του. Αποτελεί, μάλιστα, τη βασική πηγή άντλησης της ζωτικής ενέργειας που του είναι αναγκαία στη δημιουργική διαδικασία. Πώς μπορούμε, λοιπόν, να μετατρέψουμε τη σκηνή του θεάτρου σε τόπο διεκδίκησης της ζωής;

3. Το πρόταγμα της συλλογικότητας και το θέατρο ως εργαστήριο ανθρώπινων σχέσεων

Το θέατρο θα πρέπει να προτάξει εκ νέου τη δύναμη της συλλογικότητας σε όλα τα επίπεδα. Πρόκειται για κίνηση ζωτικής σημασίας για την επόμενη μέρα του θεάτρου. Όταν οι οικονομικοί πόροι θα είναι πενιχροί και το έργο τέχνης θα κρίνεται με αμιγώς εμπορικούς όρους μέσα από την δικτατορία του box office, όταν το ερευνητικό θέατρο θα κινδυνεύσει με εξαφάνιση, η έννοια της ομάδας,

1. Καρλ Μαρξ, *Κείμενα από τη δεκαετία του 1840 – μια ανθολογία*, επιλογή – μετάφραση – επιμέλεια: Θανάσης Γκιούρας, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα, 2014, σελ. 272, στην ενότητα “Παρισινά Χειρόγραφα”.

2. Καρλ Μαρξ, *Οικονομικά και φιλοσοφικά χειρόγραφα*. Παρατίθεται από τον Σάββα Μιχαήλ, σε μετάφραση του ίδιου στο *Πανδημία και Κρίση – Η τέλεια καταγίδα*, εκδόσεις Νέα Προοπτική, 2020, σελ. 18.

της συλλογικότητας των καλλιτεχνών, θα είναι σημαντικότερη. Από την άποψη της αλληλεγγύης, της αλληλοστήριξης, της κοινότητας των αναγκών, αλλά και της επιθυμίας για από κοινού έκφραση και δημιουργία.

Υπό αυτές τις συνθήκες, η θεατρική σκηνή μπορεί να αποκαλύψει τη σπουδαιότητα του κάθε ξεχωριστού ανθρώπου, αλλά και τη δύναμη της ίδιας της κοινότητας των ανθρώπων, την αναγκαιότητά της σε όλο το φάσμα της ζωής.

Έτσι, ο θεατρικός χώρος μετατρέπεται σε εργαστήριο ανθρώπινων σχέσεων, σε τοπίο συλλογικής δημιουργίας, όπου ο καλλιτέχνης αναζητά τον εαυτό του μέσα από τη βαθιά ζύμωση και συνάντηση με τον κάθε άλλον άνθρωπο, όσο ξένος, όσο διαφορετικός κι αν είναι. Με τον άλλον μάς συνδέει η ίδια η ανθρωπινότητα και όχι απλώς, όχι μονάχα, η σκηνική μας ύπαρξη. Συνυπάρχουμε μέσα από την ανθρώπινη γυμνότητά μας πάνω στη σκηνή, προσπαθώντας να αναπνέουμε μαζί, κάθε στιγμή, αφουγκραζόμενοι αυτόν που είναι απέναντι μας, χωρίς άμυνες, χωρίς δικλίδες ασφαλείας και δεύτερες σκέψεις. Μέσα από μια τέτοια διαδικασία ξεπηδά η χειραφετητική λειτουργία του θεάτρου. Την ίδια στιγμή, καθώς ερευνούμε συλλογικά το υλικό που έχουμε στα χέρια μας, κοιτάζουμε μέσα μας, προσπαθούμε να ακούσουμε τις πιο μύχιες πτυχές του ψυχισμού μας, χωρίς να απωθούμε τίποτα, τολμώντας την επαφή με το ανοίκειο στοιχείο της ανθρώπινης ύπαρξης, σε όλο του το φάσμα, σε κάθε του διάσταση.

Όλα τα παραπάνω προϋποθέτουν την ερευνητική διαδικασία. Εμείς οι δημιουργοί μπορούμε να τολμήσουμε να αντικρύσουμε το Ανοίκειο με ακόμα περισσότερη τόλμη. Να μην δεχόμαστε ετοιμοπαράδοτες ρετσέτες και κλισέ στη δουλειά μας. Να μην στηριζόμαστε σε γνωστές, οικείες και ασφαλείς λύσεις. Να τινάζουμε στον αέρα τα κυρίαρχα οικοδομήματα του παρελθόντος. Να επιμεινουμε στην ερευνητική διαδικασία, ρίχνοντας φως στα σκοτάδια του ανθρώπινου αινίγματος, ώσπου το παράθυρο προς το Ανοίκειο να ανοίξει.

Τι είναι το Ανοίκειο στην τέχνη;

Οι κρυμμένες και ίσως ανεξερεύνητες ως τώρα διαστάσεις του ίδιου του ανθρώπινου όντος, όπως και οι άγνωστες ως τώρα δυνατότητες του, αλλά και οι άγνωστοι ως τώρα τρόποι έκφρασης της ίδιας της ανθρωπινότητας, στην προσπάθειά της να αυτο-χειραφετηθεί, στην προσπάθειά της να υπάρξει με τρόπο αξιοβίωτο, σε μια ζωή που να έχει νόημα.

4. Το βιοπολιτικό περιεχόμενο της δουλειάς και η ανάγκη για φως στα σκοτάδια

Αν το ανθρωπολογικό μοντέλο που κυοφορείται στην εποχή της αλληλεπίδρασης καπιταλιστικής και υγειονομικής κρίσης είναι ένα άτομο φοβισμένο και απομονωμένο, υποτακτικό και καταπιεσμένο, η τέχνη χρειάζεται να θέσει εκ νέου τα αγωνιώδη ερωτήματα για την ίδια την ανθρώπινη φύση. Ποια είναι η σχέση του ανθρώπου με το σώμα του, με τις επιθυμίες και τα συναισθήματά του, με τη φαντασία, τα πάθη και τις προσδοκίες του; Πώς ο άνθρωπος εκφράζεται; Πώς σχετίζεται και επικοινωνεί με τους συνανθρώπους του;

Φως στα σκοτάδια της ανθρώπινης ύπαρξης

Αυτό ήταν το βασικό διακύβευμα της αρχαίας αττικής Τραγωδίας. Με ποιον σκοπό, όμως; Μελετώντας σε ολόένα και μεγαλύτερο βάθος το αχανές τοπίο της ανθρώπινης δομής, οι τραγικοί ποιητές διερευνούσαν τους τρόπους συνύπαρξης των ατόμων μέσα στην κοινότητα, τις δυνατότητες της ανθρώπινης χειραφέτησης μέσα στην πόλη, στα πλαίσια της νεόδμητης για την εποχή άμεσης αττικής δημοκρατίας. Οι αρχαίοι τραγικοί αντικρίζουν κατάματα το βάθος του ανθρώπινου ψυχισμού και παράλληλα την πραγματικότητα της ίδιας τους της πόλης, χωρίς εξωραϊσμούς και εξιδανικεύσεις, με όλες τις δυστοκίες που

προκύπτουν στην εξέλιξη του νέου πολιτεύματος, αλλά και τις χειραφετητικές δυνατότητες που παρουσιάζει η κοινωνία όπου στον δῆμο (λαό) βρίσκεται το κράτος (η δύναμη).

Αυτά είναι τα βασικά συστατικά της τέχνης του θεάτρου σε όλες τις εποχές κι από αυτά μπορούμε να επανεκκινήσουμε για να προσεγγίσουμε εκ νέου την ίδια τη φύση της τέχνης μας. Χρειάζεται να αρνηθούμε κάθε συναισθηματική ή αισθητική ωραιοποίηση της κατάστασής μας. Η τέχνη μας ας μην καθουσιάζει, να εμψυχώνει· αν ψυχαγωγεί, ταυτόχρονα να διαπαιδαγωγεί, με το βλέμμα στραμμένο στην απελευθέρωση του άπειρου δημιουργικού δυναμικού του κάθε ανθρώπου.

Η δουλειά μας, πιο άμεση από ποτέ, χρειάζεται να αντανakλά τις αγωνίες και τις προσδοκίες των καταπιεσμένων όπου γης. Υπό το πρίσμα των ανθρώπων που αγωνιούν και πενθούν, που διεκδικούν και αγωνίζονται, που ονειρεύονται και ελπίζουν, που διώκονται και υφίστανται κάθε μορφή βίας, θα γεννηθούν οι

νέες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης. Και πλέον γίνεται σαφές: Η πολιτική διάσταση στην τέχνη, όσο έντονη ή άμεση κι αν είναι, δεν μπορεί να αφορά αφηρημένες έννοιες, αλλά την ίδια τη ζωή, καλώντας δημιουργούς και θεατές σε έναν ριζικό μετασχηματισμό των όρων της ατομικής και συλλογικής μας ύπαρξης, στέλνοντας όπου γης το μήνυμα της καθολικής εξέγερσης ψυχής-και-σώματος, εαυτών και αλλήλων.

5. «Πολλά τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει»³ - η ὄψη του καθολικού νθοποιοῦ

Η αρχαία τραγωδία μᾶς προτείνει έναν δυναμικό τρόπο μελέτης του ανθρώπινου μέσα στον άνθρωπο, κοιτώντας τις αντιφάσεις και τα αδιέξοδα που ελλοχεύουν στις πιο απόκρυφες περιοχές

3. *Αντιγόνη*, στίχοι: 332-333

του ψυχισμού, αποκαλύπτοντας όλη την κλίμακα του πάθους στα ακραία όρια Φύσης, ύπαρξης και ιστορίας. Σύμφωνα με την τραγική αντίληψη, ο άνθρωπος είναι την ίδια στιγμή καταστροφέας και δημιουργός, φοβερός και θαυμαστός, βρίσκει τρόπους να διεκδικεί τους όρους της ζωής του, να αξιοποιεί το δυναμικό της νόσής του, αλλά δεν μπορεί ποτέ να ξεπεράσει το αναπόφευκτο του θανάτου.

Οι μύθοι, ως μηχανή απελευθέρωσης και μελέτης των παθών, την ίδια στιγμή αποτελούν και μηχανή κριτικού αναστοχασμού του παρόντος, με σκοπό τον μετασχηματισμό του ή και την ανατροπή του, υπό το πρίσμα της ανθρωπίνης χειραφέτησης. Η ίδια η ύπαρξη του τραγικού ηθοποιού πάνω στη σκηνή μάς δίνει τα βασικά ερεθίσματα να σκεφτούμε τον άνθρωπο μέσα στον κόσμο, ανοίγοντας τη δυνατότητα για κοίταγμα στο βάθος της δομής του, για όλο και περισσότερο φως στο σκοτάδι του ανθρωπίνου αινίγματος, χωρίς προκαταλήψεις ή αισθήματα φόβου. Ο καθολικά ενεργοποιημένος ηθοποιός στη σκηνή λειτουργεί και ως παράδειγμα ενεργού πολίτη, ικανού να αναλάβει την ευθύνη της διεκδίκησης των όρων της ζωής του, ως άτομο και ως συλλογικότητα ατόμων.

Ο τραγωδός στη σκηνή του αρχαίου αμφιθεάτρου, απευθυνόμενος στην πόλη και την ίδια στιγμή ενεργοποιώντας όλες τις πιθανές και απίθανες στοιβάδες της δομής του, αποτελεί το παράδειγμα του καθολικού ανθρώπου. Δεν βρίσκεται πάνω στη σκηνή απλώς για να εκφραστεί, δεν βρίσκεται εκεί για τον εαυτό του και μόνο. Ξεπερνά κατά πολύ την αυτοαναφορική ή αυτοκαταναλωτική κλίμακα. Με τη φωνή και το σώμα του, με την ενέργεια και το πνεύμα του, καθολικά ενεργοποιημένος, εκφράζει όλη την κλίμακα των ανθρωπίνων καταστάσεων, προσβλέποντας στην ατομική και συλλογική χειραφέτηση του καθενός ξεχωριστά και όλων μαζί των θεατών-πολιτών. Εδώ εμφανίζεται η δισυπόστατη φύση του ηθοποιού της αρχαίας τραγωδίας: Αγωνιά για την πόλη και τους πολίτες, καταδεικνύει όλες τις

διαστάσεις της κοινοτικής ζωής που απαιτούν κριτική επανεξέταση, αναστοχασμό, επαναθεμελίωση και, την ίδια στιγμή, μελετά την ανθρωπινή φύση χωρίς κανέναν περιορισμό. Έτσι, συνδέεται με όλη την κλίμακα της ανθρωπινότητας, από την πιο τερατώδη ως την πιο υπερβατική της διάσταση. Δεν πρέπει να το ξεχνάμε: η οντολογία της ανθρωπίνης δεινότητας διαπερνά εγκάρσια όλη τη γραμματεία της αρχαίας τραγωδίας.

6. Η αισθητική της χειραφέτησης

Η τέχνη του θεάτρου χρειάζεται περισσότερο από ποτέ να αντανακλά τους ψυχικούς και επιθυμητικούς τόπους των ανθρώπων στον παρόντα χρόνο, αρνούμενη τον κυρίαρχο φετιχισμό των εικόνων, εντυπωσιακών μεν κενών περιεχομένου δε, με τα πολλά λεφτά και τη μεγάλη αφέλεια. Τα στοιχεία της κριτικής στάσης και της εμπύκωσης είναι βασικά συστατικά στην προσπάθειά μας να διαμορφώσουμε μια νέα αισθητική, που θα φέρει τα βιώματα των τραυμάτων αλλά και των προσδοκιών της εποχής μας.

Χρειάζεται να τολμήσουμε την ψυχοσωματική και πνευματική ενεργοποίηση και κινητοποίηση δημιουργών και θεατών. Να τολμήσουμε να προσκαλέσουμε τους θεατές να γίνουν αυτοί οι ίδιοι δημιουργοί, όχι μόνο της σκηνικής τους πρόσληψης, αλλά πάνω απ' όλα των ίδιων των όρων της ζωής τους. Να προσπαθούμε να εκφραζόμαστε με ποιητικό, και άμεσο τρόπο, ώστε οι θεατές μας να παίρνουν τα ανάλογα ερεθίσματα και να έρχονται σε επαφή με τις δυνατότητες της αυτο-χειραφέτησής τους. Αυτό μπορεί να είναι το δικό τους δημιουργικό έργο στην τέχνη της ζωής.

Ένα έργο τέχνης, με τα συναισθηματικά και πνευματικά σοκ που δημιουργεί, επενεργεί στην ύπαρξη του κάθε ανθρώπου ξεχωριστά, προσφέρει τα ερεθίσματα για ελεύθερο και κριτικό στοχασμό, για όξυνση και καλλιέργεια των αισθήσεων, ώστε η πρόσληψη και η βίωση τη ζωής και της τέχνης να μην

είναι κατά βάση διανοητική, αλλά αισθητηριακή. Προτάσσει τη συναισθηματική ευφυΐα, βοηθά τους ανθρώπους να συνδεθούν με τη βαθύτερη ουσία τους, καλλιεργώντας τη φαντασία και απελευθερώνοντας κρυμμένες επιθυμίες και ενορμήσεις. Η τέχνη είναι από τη φύση της επαναστατική, καθώς όλες αυτές οι λειτουργίες είναι διαστάσεις του «ανθρώπινου ανθρώπου» (Μαρξ), που είναι δημιουργός των όρων της ζωής του, κοινωνικής και υπαρξιακής.

Είναι απαραίτητο, βέβαια, να τονίσουμε ότι χωρίς την κατάργηση όλων των μορφών εκμετάλλευσης, εξαθλίωσης και ταπείνωσης ανθρώπου από άνθρωπο, χωρίς το γκρέμισμα όλων των φραγμών της αποξένωσης στην εργασία, στους κοινωνικούς δεσμούς, στη σχέση με τον ίδιο τον εαυτό, με τις επιθυμίες, τα συναισθήματα, τη φαντασία, τις ενορμήσεις, που φέρνει η επαναστατική θύελλα ψυχών και σωμάτων, όταν οι μάζες των καταπιεσμένων εμφανίζονται αποφασισμένες να διεκδικήσουν τη ζωή

τους στο θέατρο της ιστορίας, το όραμα του «ανθρώπινου ανθρώπου» θα μείνει τραγικά ανολοκλήρωτο.

7. Το σώμα

Σε μια εποχή όπου η ζωή μας θα ιατροκοποιείται όλο και περισσότερο –αυτή είναι μια ουσιαστική διάσταση της βιοεξουσίας– η ανάγκη για έκφραση μέσω της φυσικής ενέργειας του σώματος θα μεγαλώνει. Από την άποψη αυτή, η τέχνη του θεάτρου καλείται να αντιπροτείνει μια ριζικά διαφορετική αντίληψη για την ανθρώπινη ζωή και το σώμα, τονίζοντας πάντα την απελευθερωτική προοπτική των ανθρώπων όπου γης.

Το σώμα είναι θεμελιώδες μέσο εξέγερσης απέναντι σε όλες τις μορφές εγκλεισμού, καταστολής, αλλοτρίωσης, εκμετάλλευσης. Η δουλειά με το σώμα μάς δίνει τα απαραίτητα ερεθίσματα να ξανασκεφτούμε τι σημαίνει ανθρώπι-

νη επικοινωνία και επαφή, ανθρώπινη σχέση και αίσθηση, χωρίς τα φίλτρα της διαδικτυακής επικοινωνίας που κατακλύζουν όλο και περισσότερο την καθημερινότητά μας.

Με αφορμή τα παραπάνω, χρειάζεται να σκεφτούμε το ζήτημα του διαδικτυακού θεάτρου. Αν την περίοδο της καρνατίνας κυκλοφορούσαν παλιότερες παραστάσεις ως ένδειξη αλληλεγγύης από πλευράς των καλλιτεχνών του θεάτρου, αυτό καθόλου δεν σημαίνει ότι το διαδικτυακό θέατρο θα γίνει ο βασικός τρόπος ύπαρξης και έκφρασής μας τα επόμενα χρόνια. Το θέατρο ειδικά και οι παραστατικές τέχνες γενικά είναι τέχνες της ζωντανής επαφής, της αμεσότητας, της συνύπαρξης και της συνεύρεσης. Η αισθητηριακή εμπειρία, η πνευματική ενεργοποίηση και η ψυχική διέγερση που προσφέρουν χάνονται σχεδόν ολοκληρωτικά με τη βιντεοσκόπηση. Ο κινηματογράφος κατέχει ήδη αυτή τη θέση. Οι παραστατικές τέχνες ή θα είναι ζωντανές ή θα καθούν. Τότε στη θέση τους ίσως εμφανιστεί μια ολοκληρωτική εικονική πραγματικότητα, ενάντια στην οποία θα πρέπει να αντισταθούμε με κάθε μας κύτταρο.

Σε ό,τι αφορά τη δουλειά μας, με τη διαρκή καθημερινή άσκηση, το σώμα ζωντανεύει και δυναμώνει, αποκτά οξυμμένα αντανάκλαστικά, απελευθερώνει τις επιθυμίες του και τελικά εκφράζεται με φαντασία, πάθος και συγκίνηση. Ο καθολικός ηθοποιός στο κέντρο της σκηνής είναι όψη του καθολικού κοινωνικού ανθρώπου, που αγωνίζεται για ατομική και συλλογική χειραφέτηση.

Η όψη αυτή προϋποθέτει ένα καθολικά ενεργοποιημένο σώμα (ψυχο-σώμα), που αρνείται όλες τις εκδοχές παθητικοποίησης που επιβάλλει ο σύγχρονος τρόπος ζωής, αλλοτριώνοντας από κάθε άποψη τον άνθρωπο, αποξενώνοντας τον από την επιθυμία, τα συναισθήματα και τις αισθήσεις του, από τον τρόπο που βιώνει τον κόσμο και, τελικά, από την ίδια του την ύπαρξη. Η συνθήκη που κατακλύζει την καθημερινότητα εκατομμυρίων ανθρώπων σχεδόν σε κάθε γωνιά της Γης, να ζουν,

να αισθάνονται, να αποκτούν βιώματα μέσα από τις οθόνες των κινητών τηλεφώνων, έγκλειστοι στα κελιά της εικονικής πραγματικότητας, ορίζει σε μεγάλο βαθμό την κλίμακα της παθητικοποίησης. Ωστόσο, εδώ δεν πρέπει να αγνοούμε τον ορυμαγδό πληροφοριών και ποικίλων ερεθισμάτων που δέχονται οι άνθρωποι από μέσα ενημέρωσης, φερέφωνα πολυεθνικών εταιρειών, χρηματιστηριακών ομίλων ή πολιτικών κομμάτων. Τέλος, χρειάζεται να αναφερθούμε στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι συνδέονται με την εργασία τους, εφόσον αυτή υφίσταται: Εργαζόμενοι όλων των ηλικιών, και των δύο φύλων, βιώνουν το αίσθημα της ματαίωσης στον χώρο εργασίας τους, άγονται και φέρονται σε χώρους δουλειάς με μοναδικό σκοπό την επιβίωση, πασχίζοντας να αντέξουν όλες τις μορφές καταπίεσης από την ίδια τη φύση της εργασίας εντός της καπιταλιστικής συνθήκης, όπου η αέναη συσσώρευση υπεραξίας και κέρδους είναι ο ένας και μόνος βασικός σκοπός της εργασιακής λειτουργίας.

Σε πείσμα όλων των παραπάνω, το ενεργοποιημένο ανθρώπινο σώμα προϋποθέτει τον συνειδητοποιημένο άνθρωπο, που αρνείται κάθε εκδοχή κανονικοποίησης, αποφασισμένος να συμβάλλει στον ριζικό μετασχηματισμό της μορφής της ίδιας του της ζωής, ώσπου η ζωή να γίνει αξιοβίωτη γι' αυτόν, τους συνανθρώπους του και τους ανθρώπους επόμενων γενιών, ανοίγοντας τη δυνατότητα ενεργοποίησης και αξιοποίησης ολόκληρου του δημιουργικού ανθρώπινου δυναμικού. Η διαδικασία αυτή μπορεί, βέβαια, να ολοκληρωθεί μονάχα σε συνθήκες μιας νικηφόρας σοσιαλιστικής, ελευθεριακής και αντι-γραφειοκρατικής επανάστασης, με μορφές εργατικής αντι-εξουσίας των καταπιεσμένων σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής τους ζωής. Εντός μιας τέτοιας επανάστασης, οι καταπιεσμένοι του χθες γίνονται οι εξεγερμένοι του σήμερα, παίρνουν τις τύχες τους στα χέρια τους και μεταμορφώνονται σε δημιουργούς των όρων της ζωής τους. **T**